

Yirmi bir talep: Danzig 1980

Gewerkschaft Underdog · Sürüm 1.0 · 7 Ekim 2026

Ağustos 1980'de Gdansk Tersanesi işçileri işyerlerini işgal ederek, Doğu Bloku'nda var olmaması gereken bir şeyi zorla elde ettiler: devletten bağımsız bir sendika. Yirmi bir talebin ilki ücret değil, örgütlenme hakkıydı — ilk ücret talebi yedinci sıradaydı. On altı ay sonra hükümet sıkıyönetim ilan etti.

1980 yazında Polonya'da, sistemin mantığına göre olması imkânsız olan bir şey gerçekleşti. Kendisini işçi sınıfının iktidarı olarak gören bir devlette, işçiler hükümete karşı grev yaptılar — ve hükümetten bağımsız olarak örgütlenmelerine izin verilmesini sağladılar. Bu süreçte ortaya koydukları taleplerin sırası dikkat çekicidir: Ücret, taleplerin başında yer almıyordu.

Ön Tarihçe

Grev döngüleri

Ağustos 1980 ilk deneme değildi. 1956'da Poznań'da, 1970'te sahil kesiminde, 1976'da Radom ve Ursus'ta, ücretler, çalışma normları veya gıda fiyatları konusundaki çatışmaların tetiklediği ayaklanmalar yaşanmış, her seferinde bastırılmıştı.

1956'da Poznań'da, primlerden aşırı derecede kesilen vergiler, çok yüksek normlar ve ücretler söz konusuydu; doğrudan tetikleyici ise Varşova'daki bir müzakere heyetinin başarısızlığıydı. Aralık 1970'de ise ortalama yüzde 23'lük bir fiyat artışı söz konusuydu. 1970 Aralık ayaklanmalarının bastırılması sırasında 45 kişi hayatını kaybetti; bunların çoğu ordu ve milislerin ateş açması sonucu öldü; aralarında gemi tersanesi işçileri ve olayla ilgisi olmayan yoldan geçenler de vardı.

Katılımcılar 1970'ten, 1980'de belirleyici olacak bir taktik ders çıkardılar: sokağa çıkmamak. İşyerinden çıkıp gösteri yapanlar bir hedef oluşturur. İşyerinde kalanlar ise karşı tarafı ya müzakere etmeye ya da bir üretim tesisine ateş açmaya zorlar.

Önceki grevlerden çıkarılan dersler

Deneyim çelişkiliydi ve bu, daha sonraki talep sırasını açıklıyor.

Gewerkschaft Underdog e.V.

Posta adresi: Ehrenbergstraße 16a,
Scanbox #12300, 10245 Berlin

Dernekler sicili VR 42624 B

Charlottenburg Sulh Mahkemesi

info@gdog.pro

www.gewerkschaft.berlin

1970'den sonra, Şubat 1971'de yapılan yeni grevlerin ardından fiyat artışları gerçekten geri çekildi; ancak genel reform vaatleri yerine getirilmedi. 1976'da duyurulan fiyat artışları bir gün içinde geri çekildi — Radom ve Ursus'taki katılımcılar isteklerini kabul ettirdiler ve bunun bedelini işten çıkarmalar, hapis ve kötü muameleyle ödediler.

Dolayısıyla buradan çıkarılan ders, tavizlerin geri alınacağı değil, daha da kötüsüydü: vaatlerin yerine getirilmeyeceği ve bunları mücadeleyle kazananların daha sonra zulüm göreceği. Kendi örgütlenmeleri olmadan, daha sonra bir tavizi talep edebilecek kimse olmaz — ve zulüm görenleri koruyacak kimse de olmaz.

Komiteler

1976'dan sonra, zulüm gören işçileri ve ailelerini destekleyen, hukuki yardım organize eden ve bilgi yayan gruplar ortaya çıktı — bunların en tanınanı İşçileri Savunma Komitesi'ydi (KOR). Buna ek olarak, 1978'de bağımsız kıyı sendikaları kuruldu ve yeraltı basını giderek büyüdü.

Bu yapılar, Ağustos 1980'in neden 1970'ten farklı geçtiğini açıklıyor. Artık deneyim, bağlantılar ve talepleri nasıl formüle edeceğini bilen insanlar vardı.

Grev

Olayın Nedeni

7 Ağustos 1980'de vinç operatörü Anna Walentynowicz, emekliliğine beş ay kalan bir zamanda işten çıkarıldı. Kendisi özgür sendikalarda aktifti. 14 Ağustos'ta Gdańsk'taki Lenin Tersanesi çalışanları greve gitti ve Anna Walentynowicz ile Lech Wałęsa'nın işe iadesini, maaş zammı, 1970'teki kurbanlar için bir anıt ve grevciler için güvenlik garantileri talep ettiler.

Dönüm Noktası

Birkaç gün sonra tersane yönetimi, tersane işçileri için yeterli olacak bir taviz teklif etti. Grev sona ermek üzereydi ve işçiler tersaneden ayrılmaya başladı.

Bu sırada dört kadın kapılara koşarak onları durdurdu: Anna Walentynowicz, tersane revirinde hemşire olan Alina Pienkowska, yine tersaneden Ewa Ossowska ve tramvay şoförü Henryka Krzywonos. Onların argümanı, eğer tersane grevi şimdi sonlandırılırsa, greve katılan işletmelerin eli boş kalacaktı.

Bu anlatım, çağdaş belgelere değil, anı niteliğindeki raporlara dayanmaktadır; Polonya'daki araştırmalarda bu anlatım büyük ölçüde tartışmasızdır. Genel kanıya göre, bu tüm olayın dönüm noktasıdır: Başarılı bir işyeri grevi, işyerleri arası bir çatışmaya dönüştü. Bir İşletmeler Arası Grev Komitesi kuruldu ve birkaç gün içinde yüzlerce işletme bu komiteye katıldı.

Yirmi bir talep

Grev Komitesi, 16-17 Ağustos gecesi yirmi bir maddeyi formüle etti ve bunları iki kontrplak levhaya yazdı. 18 Ağustos'ta bunlar 2 numaralı kapıya asıldı. Sıralama rastgele değildi.

İlk sırada, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 87 sayılı Sözleşmesi'ne açıkça atıfta bulunularak, devletten ve işletmelerden bağımsız sendikaların kurulmasına izin verilmesi yer alıyordu. İkinci

sırada grev hakkı ve grevcilerin ile onlara yardım edenlerin güvenliği yer alıyordu. Üçüncü sırada ise düşünce, basın ve yayın özgürlüğü vardı. Bunu, 1970 ve 1976'da işten çıkarılanların işe iadesi ve siyasi tutukluların serbest bırakılması, grev komitesinin kitle iletişim araçlarına erişimi ve toplumun krizin üstesinden gelme sürecine katılımı izledi.

Ancak yedinci sırada ilk maddi talep — grev ödeneği —, sekizinci sırada ise 2.000zloty tutarında ücret artışı yer aldı. Bunları gıda tedariki, emekli maaşları, sağlık hizmetleri, çocuk bakımı ve çalışma süresi izledi.

Böylece grevciler, dağıtım meselesinden önce usul meselesini ön plana çıkardılar. Bunun gerekçesi, yukarıda anlatılan kendi deneyimlerinden kaynaklanıyor: Örgütlenme olmadan verilen sözler yasal olarak bağlayıcı değildir.

Anlaşma

31 Ağustos 1980'de grev komitesi ve bir hükümet heyeti Danzik Anlaşması'nı imzaladı. Bu tek anlaşma değildi: Szczecin 30 Ağustos'ta imzalamıştı, Jastrzębie-Zdrój 3 Eylül'de, Dąbrowa Górnicza ise 11 Eylül'de izledi.

Hükümet, bağımsız ve özyönetimli sendikaları tanıdı — karşılığında ise aynı maddede belirtilen şartı kabul etti: Grev komitesi, devlette partinin liderlik rolünü ve mevcut ittifak sistemini tanıdı; yeni sendikalar, siyasi bir parti rolü üstlenmemeyi taahhüt ettiler.

Eylül ayında bölgesel komiteler birleşerek ülke çapında bir örgüt oluşturdular: Solidarność. 1981 sonbaharında zirveye ulaştığında, kendi beyanlarına göre dokuz ila on milyon üyesi vardı; bu, çalışan nüfusun yaklaşık üçte birini oluşturunuyordu.

Sonrasında neler oldu

Sıkıyönetim

13 Aralık 1981'de Wojciech Jaruzelski liderliğindeki hükümet sıkıyönetim ilan etti. Sendikanın faaliyetleri askıya alındı; ancak resmi olarak 8 Ekim 1982 tarihli Sendikalar Kanunu ile feshedildi. Sıkıyönetim süresince yaklaşık on bin kişi gözaltına alındı.

16 Aralık 1981'de, Katowice'deki Wujek madeninde gerçekleşen grevi bastırmak için özel kuvvetler dokuz madenciyi vurarak öldürdü; 21 kişi de yaralandı.

Kararın gerekçesine ilişkin tartışma

Jaruzelski, bu adımı bir Sovyet müdahalesini önlemekle gerekçelendirdi.

Karşı görüş ise bunu sonradan uydurulmuş bir gerekçe olarak değerlendiriyor ve bir müdahalenin olasılığını düşük gösteren Sovyet belgelerine atıfta bulunuyor — özellikle 10 Aralık 1981 tarihli Politbüro tutanağına ve bir Sovyet yardımcısının not defterine atıfta bulunarak, Jaruzelski'nin bizzat kendisinin askeri yardım talep ettiğini öne sürüyor. 1990'lardan bu yana kaynaklar daha zenginleşti, ancak bu durum sorunun cevabını kesinleştirmemiştir.

Solidarność'ın

Solidarność, yedi yıl boyunca yeraltında faaliyetlerini sürdürdü. 1988'de yeni grev dalgaları, 31 Ağustos 1988'de başlayan görüşmelere yol açtı; bu görüşmelerden 6 Şubat'tan 5 Nisan 1989'e kadar süren Yuvarlak Masa Toplantısı ortaya çıktı. 17 Nisan 1989'de sendika yeniden tescil edildi. Ardından yapılan, kısmen özgür seçimlerde iktidar partisi yenilgiye uğradı.

Sonuçlar

Hukuki açıdan: Temel hak olarak örgütlenme özgürlüğü

Gdańsk Anlaşması'nın özü, örgütlenme özgürlüğüdür — devletin veya işverenin izni olmaksızın çalışma koşullarını korumak amacıyla bir araya gelme hakkı.

Bu hak, uluslararası hukukta Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 9 Temmuz 1948 tarihli 87 sayılı Sözleşmesi'nde yer almaktadır; bu sözleşme 4 Temmuz 1950 tarihinden itibaren yürürlüktedir ve Polonya tarafından 25 Şubat 1957 tarihinde onaylanmıştır. Devlet tarafından yönlendirilen sendikalar bu hakka uymuyordu. Dolayısıyla grevciler yeni bir hak talep etmediler, aksine mevcut bir hakkın yerine getirilmesini talep ettiler — ve ilk taleplerinde buna açıkça atıfta bulundular.

Buradan genel bir gözlem çıkar: Yasal olarak güvence altına alınmış bir hak ile bunun gerçekte uygulanması arasındaki uçurum, hukuki bir sorun değil, uygulanabilirlik sorunudur. Anlaşmalar kendiliğinden uygulanmaz. Danzig'de bu uçurumu bir grev kapattı.

Stratejik: Dağıtımdan önce prosedür

Yirmi bir talebin sırası, bu çatışmanın en önemli stratejik dersidir. Bu çatışmanın en önemli stratejik dersi budur.

Bunun gerekçesi şudur:

Ücret talepleri karşılanabilir ve daha sonra değeri düşürülebilir. Kendi örgütlenme hakkı ise kolayca geri alınamaz, çünkü karşı tarafı sürekli bir müzakere ortağıyla karşı karşıya bırakır.

İtiraz

Prosedür hakları, zor durumda olan insanlar için soyuttur. En temel ihtiyaçlara sahip olmayanlar, örgütlenme hakkı konusunda ikna edilmeleri zordur; yedinci sırada yer alan grev ödeneği talebi, Danzig'deki grevcilerin de bunu bildiklerini göstermektedir.

Onların cevabı teorik değil, deneyime dayalıydı: Örgütlenmeden verilen sözlerin sonucunun ne olacağını iki kez yaşamışlardı.

Siyasi açıdan: Kendi sınırlarını belirleyen devrim

Solidarność, 1980'de iktidar talebinde bulunmadı. Sosyolog Jadwiga Staniszkis, "kendi kendini sınırlayan devrim" kavramına en bilinen yorumunu kazandırdı; stratejinin kendisi ise 1970'lerden beri Jacek Kuroń ve Adam Michnik'in önderliğindeki muhalif hareket içinde hazırlanıyordu.

Bunun gerekçesi dış politikaydı — Sovyet tepkisi — ve iç politikaydı: Yöneten bir sendika artık sendika değildir, çünkü o zaman taleplerini iletebileceği karşısında kimse kalmaz.

Ancak 1981 için “kendi kendini sınırlama” kavramı yalnızca sınırlı bir şekilde geçerliydi. 1981 sonbaharında düzenlenen ilk kongrenin programı ve Sejm’e serbest seçimler yapılması talebi, sadece bir karşı güç olmanın ötesine geçiyordu.

Güç olarak öz-sınırlama

Bu yoruma göre, hareket tam da bu nedenle sıkıyönetimden sağ çıktı ve 1989’da müzakereye hazır hale geldi.

Kaçırılmış bir fırsat olarak öz-sınırlama

Diğer yoruma göre ise 1981’de hükümet yeterince zayıftı ve bu itidarlı tutum hareketin zaman kazanmasını sağladı. Solidarność’ın gerçekten yeterince güçlü olup olmayacağı bir değerlendirmedir, bir gerçek değildir ve bu konuda kesin bir karar verilemez.

Bu tartışma, her güçlü sendikanın karşı karşıya kaldığı bir soruyu ele alıyor. Kendini karşı güç rolüyle sınırlayanlar, hareket kabiliyetini korurlar, ancak koşulları kökten değiştirmezler. Hükümet sorumluluğunu üstlenenler ise şekillendirme gücüne sahip olurlar, ancak kendileriyle çalışma yeteneğini yitirirler. 1989’dan sonra Polonya’da yaşanan gelişmeler — hareketin içinden çıkan hükümetlerin, kendi üyelerinin bir kısmı için sosyal maliyeti yüksek olan bir ekonomi politikası uyguladılar — bu soru için bir ders niteliğindedir; bu maliyetlerin ne kadar yüksek olduğu ve önlenabilir olup olmadığı, ekonomi tarihi açısından tartışmalıdır.

Toplumsal açıdan: Kimin adı anılıyor

Tersane işçileri hedeflerine ulaştıklarında grevi sonlandırmama kararı dört kadından çıktı. Gdańsk’ın kamuoyundaki hatırasında ise bir erkek ön plandadır.

Bu, Polonya’ya özgü bir durum değildir ve sadece bireylere karşı adalet meselesi de değildir. Bir hareketi sözcüleriyle sınırlayan kişi, onu ayakta tutan unsurları gözden geçirir — ve bir dahaki sefere neyin gerekli olacağı konusunda yanlış sonuçlara varır.

Felsefi açıdan: Karar olarak dayanışma

Hareketin adı, onu ortaya çıkaran süreci tam olarak ifade ediyor. Burada dayanışma bir duygu ya da aidiyet değil, bir bedeli olan bir eylemdi: kendi hedefi ulaşılmış olmasına rağmen, başkalarının talepleri için grevi sürdürmek ve sonunda her şeyi kaybetme riskini göze almak.

Bunda, dayanışma düşüncesine karşı yöneltilen eski bir itiraza bir cevap yatmaktadır. Bu itiraz, dayanışmanın yalnızca gizlenmiş bir kişisel çıkar olduğu şeklindedir. Danzig’de karar verildiğinde kişisel çıkar zaten karşılanmıştı. Ondan sonra gelen şey başka bir şeydi — ve bu, on altı ay, bir sıkıyönetim dönemi ve yedi yıllık yeraltı mücadelesine yol açtı.

Geriye kalanlar

Danzig, bir iş mücadelesinin bir devlet düzenini değiştirdiği nadir bir örnektir. Ancak en kolay aktarılabilir ders, burada yatmıyor.

Asıl ders, taleplerin sıralamasında yatıyor. Danzig’deki grevciler, kazanılan her tavizin, onu talep edebilecek biri olduğu sürece geçerli kalacağını biliyorlardı. Bu yüzden önce bu “birini” elde ettiler.

Kaynaklar

- Gdańsk İşletmeler Arası Grev Komitesi'nin yirmi bir talebi, 17 Ağustos 1980. İki kontrplak levha, 2003 yılında "Twenty-One Demands, Gdańsk, August 1980" başlığıyla UNESCO'nun Dünya Belleği Kayıtları'na dahil edildi; bu levhalar Avrupa Solidarność Merkezi'nde bulunmaktadır.
- 31 Ağustos 1980 tarihli Gdańsk Anlaşması; 30 Ağustos tarihli Szczecin Anlaşması, 3 Eylül tarihli Jastrzębie-Zdrój Anlaşması ve 11 Eylül 1980 tarihli Dąbrowa Górnicza Anlaşması.
- Jadwiga Staniszkis: Poland's Self-Limiting Revolution, derleyen Jan T. Gross, Princeton University Press, 1984.
- Timothy Garton Ash: The Polish Revolution: Solidarity, 3. baskı, New Haven: Yale University Press, 2002.
- Shana Penn: Solidarity's Secret. The Women Who Defeated Communism in Poland, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2005. (Esas olarak Aralık 1981'den sonraki yeraltı hareketini ele almaktadır.)
- Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 9 Temmuz 1948 tarihli, örgütlenme özgürlüğü ve örgütlenme hakkının korunmasına ilişkin 87 sayılı Sözleşmesi; Polonya tarafından 25 Şubat 1957 tarihinde onaylanmıştır.
- 8 Ekim 1982 tarihli Polonya Halk Cumhuriyeti Sendikalar Kanunu.

Şöyle atıf yapılır

Gewerkschaft Underdog, Yirmi bir talep: Danzig 1980, Gewerkschaft Underdog, Fassung 1.0, 07.10.2026, <https://www.gewerkschaft.berlin/tr/blog/yirmi-bir-talep-danzig-1980/ctbhyv8u>, abgerufen am 13.10.2026.

Lisans

CC BY-ND 4.0 — Namensnennung, keine Bearbeitung
